

УДК [94:353.8](477.83-22Селисько)"1939/1947":930.2
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.03.691>

БІЛЬШОВИЦЬКА ТА НІМЕЦЬКА ОКУПАЦІЇ СЕЛА СЕЛИСЬКО НА ЛЬВІВЩИНІ. ГОЛОД 1941—1942 ТА 1947 РОКІВ

Марія ГОРБАЛЬ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9287-8336>

провідний науковий редактор,

Інститут народознавства НАН України,

проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,

e-mail: horbal.m@gmail.com

Мета статті — через призму спогадів жителів с. Селисько Львівської області нині Пустомитівського району (*географічні межі дослідження*), при залученні історичних джерел та архівних матеріалів, висвітлити життя села під час більшовицької (вересень 1939 — червень 1941) та німецької (1941—1944) окупації. *Хронологічні межі дослідження* — 1939—1947 роки

Актуальність теми обумовлена поверненням з забуття, відтворенням історичних подій, які відбувались у цій місцевості, які відходять у минуле. Це, зокрема, окупація Червоною армією села 22 вересня 1939 р., депортація жителів села інших національностей (поляків, німців, євреїв), період колективізації, голод восени 1941 — весною 1942 року, окупація села німецькими військами в середині липня 1941 року, вивіз селян до Німеччини на примусові роботи, задача селянами контингентів, окупація села вдруге російсько-більшовицькими військами в липні 1944 р., голод 1947 року. Ці питання і становлять предмет дослідження. Велика увага приділяється морально-психологічному стану селянства, його керівним особам, на деморалізацію яких впливали окупаційні режими.

Історію життя одного цього села окресленого періоду віддзеркалює життя селян усієї Західної України.

Методика дослідження ґрунтується на застосуванні принципів науковості, об'єктивності та історизму, а в процесі студіювання матеріалу було використано метод історичної реконструкції та польового етнографічного дослідження, зокрема інтерв'ювання та фотофіксації респондентів.

Ключові слова: село Селисько, Львівщина, 1939 рік, колективізація, голод 1941—1942 рр., німецько-фашистська окупація, більшовицька окупація, голод 1947 року.

Марія HORBAL

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9287-8336>

leading scientific editor,

The Institute of Ethnology of the National

Academy of Sciences of Ukraine,

15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: horbal.m@gmail.com

THE SOVIET AND GERMAN OCCUPATION OF THE VILLAGE OF SELYSKO IN LVIV REGION. FAMINE OF 1941—1942 AND 1947 YEARS

The purpose of the article is to shed light on the life of the village during the Soviet and German occupation in 1939—1947 through the prism of the memories of the residents of the village of Selysko, Lviv Region, now Pustomytivsky District (geographical boundaries of the study), with the involvement of historical sources and archival materials (chronological boundaries of the study).

The relevance of the topic is due to the return from oblivion, the reproduction of the historical events of this area that go into the past. These include the occupation of the village by the Red Army on September 22, 1939, the deportation of villagers of other nationalities (Poles, Germans, Jews), the period of collectivization and taxes from the peasants, the famine in the fall of 1941 — the spring of 1942, the occupation of the village by German troops in mid-July 1941 year (the peasants were taken to Germany for forced labor) the occupation of the village for the second time by Russian-Bolshevik troops, the famine of 1947. These questions are the subject of research.

Much attention is paid to the moral and psychological state of the peasantry, its leaders, whose demoralization was influenced by the occupation regimes. After all, with the arrival of Soviet-Bolshevik power, repressions begin. Symbols sacred to Galicians were banned: the blue-yellow flag and trident, the anthem. That is, the implementation of Soviet policy related to the Sovietization of the region, staffing, ideological component and activities of the NKVD members began.

The life history of this village of the outlined period is mirrored by the life of villagers throughout Western Ukraine.

The research methodology is based on the application of the principles of scientificity, objectivity and historicism, and in the process of studying the material, the method of historical reconstruction and field ethnographic research was used, in particular interviewing and photographing respondents.

Keywords: Selsko village, Lviv region, 1939, collectivization, famine of 1941—1942, German-fascist occupation, Bolshevik occupation, famine of 1947.

Вступ. Історія села Селисько Львівської області Пустомитівського району періоду 1939—1947 рр. становить фрагмент, чи, правильніше, складову частину історії життя усієї Західної України. Авторка поставила собі за мету через призму спогадів жителів с. Селисько Львівської області нині Пустомитівського району, при залученні історичних джерел та архівних матеріалів, висвітлити життя села під час більшовицької (вересень 1939 — червень 1941) та німецької (1941—1944) окупації. *Актуальність теми* обумовлена поверненням з забуття, відтворенням історичних подій цієї місцевості, які відходять у минуле. Це, зокрема, окупація Червоною армією села 22 вересня 1939 р., депортація жителів села інших національностей (поляків, німців, євреїв), період колективізації та податки з селян, голод восени 1941 — весною 1942 року, окупація села німецькими військами в середині липня 1941 року, вивіз селян до Німеччини на примусові роботи, здача селянами контингентів, окупація села вдруге російсько-більшовицькими військами в 1944-му, голод 1947 року. Ці питання і становлять предмет дослідження.

Велика увага приділяється морально-психологічному стану селянства, його керівним особам, на деморалізацію якого впливали окупаційні режими. Адже з приходом радянсько-більшовицької влади починаються репресії. Були заборонені священні для галичан символи: синьо-жовтий прапор і тризуб, гімн. Тобто почалось впровадження радянської політики, пов'язане з радянізацією регіону, кадровим забезпеченням, ідеологічною складовою та діяльністю органів НКВС.

Методика дослідження ґрунтується на застосуванні принципів науковості, об'єктивності та історизму, а в процесі студіювання матеріалу було використано метод історичної реконструкції та польового етнографічного дослідження, зокрема інтерв'ювання та фотофіксації респондентів.

Основна частина. Село Селисько під час першої більшовицької окупації

17 вересня 1939 р. підрозділи червоної армії (в народі казали «перші москалі») перейшли польсько-український кордон і вступила на територію Західної України й Західної Білорусії. 22 вересня 1939 р., за розповіддю старожилів¹, ввій-

шли перші солдати червоної армії до села Селисько. Вони справляли жалюгідне враження: замість взуття на ногах «обмотки», довжелезні «трюхлінійки» теліпались на плечах, прив'язані конопляними мотузками, на головах чубаті шапки-будьонівки. Ось як це описує Р. Дудикевич: «Ми, цікаві наївні дітлахи, не усвідомлюючи своїх учинків, зустрічали «наших визволителів» квітами. Спочатку їхали танки, а за ними кіннота, всі замучені, зарослі, брудні і голодні. З невеликими проміжками часу ця колона рухалася майже дві доби» [1, с. 31—32].

З кінця вересня починаються репресії. Були заборонені священні для галичан символи: синьо-жовтий прапор і тризуб, гімн. Тобто почалось впровадження радянської політики, пов'язане з радянізацією регіону, кадровим забезпеченням, ідеологічною складовою та діяльністю органів НКВС.

Трагедією для місцевих жителів стало виселення людей інших національностей з місць їх постійного проживання.

Річ у тім, що 28 вересня 1939 р. в Москві відбулося підписання договору про дружбу і кордони між СРСР і Німеччиною. Водночас були підписані три таємні протоколи, що стосувалися окремих аспектів радянсько-німецьких відносин: про лінію кордону; ...про переселення німців. Станом на 7 травня 1940 р. західні області УРСР залишили 25,4 тис. біженців, за національністю: 16 тис. поляків, 388 німців, 48 євреїв та ін. Всього до початку червня з СРСР до Німеччини виїхало 51,8 тис. біженців. Решті десятків тисяч людей, які прагнули залишити Радянський Союз, німецька сторона відмовила. Більшість з них залишилась на Львівщині. В той же час радянська влада прийняла з Німеччини лише 624 біженці [2, с. 165].

За шематизмом за 1924-й рік в с. Селисько було 29 латиньки [3, с. 40]. Це такі польські родини: Новаків і дві родини Булаціків. В 1939 р. сім'я Новаків виїхала, їхню хату зайняла родина Пукальської Марини (Кирилової); один з братів Булаціків жив на тому місці, де потім поселився Тростяничин (Лапчишин) Василь, другий Булацік жив біля Юркевич Стефанії (Паламарових). Зараз ті родини Булаціків живуть у Львові². На Тарасовому жив Огонов-

¹ Записано в листопаді 2016 р. від Савчук (з дому Думанська) Ольги Іванівни, нар. 28.01.1935 р., с. Селисько, Львівська обл., нині Пустомитівський р-н.

² Записано 5 лютого 2017 р. від Савчук (з дому Думанська) Ольги Іванівни, 1935 р. н.

ський. Під Пасікою — лісничий Куханевич (виїхав до Польщі в 1939 р.).

Хутір с. Селисько Го(у)стинець був заселений переважно чи то чистими колоністами, чи мішаними сім'ями колоністів. Щоб не бути вивезеними до Сибіру, з хутора Го(у)стинець покинули свої нажиті місця і виїхали чи до Польщі, чи до Німеччини такі родини: поляків В'ятрів — до Польщі (в їхню хату поселилась родина Луковських), німців Бетлюфів — до Німеччини (там поселили родину Терналів, переселену зі с. Вишенка, коли розширювали Яворівський військовий полігон), родина Михайла Гефка (його жінка була полька) — до Польщі (тепер там живе родина Чухвицьких).

В 1939 р. виїхав до Польщі з родиною і Степан Гостомський, управитель панського маєтку. В те приміщенні, колишній панський маєток, в 1946 р. переселилась селиська восьмирічна школа.

У с. Селисько була одна єврейська родина — Мендель з дружиною Бертою. Тримали корчму. На тому місці (де була корчма) тепер проживає родина Пукальської Ольги (Пилипової). В 1939 р. єврейська родина зі села виїхала.

2 березня 1940 р. РНК СРСР і ЦК ВКП(б) ухвалили постанови № 13/114 і № 289—127 сс («цілком таємно») про виселення з районів Західної України і Західної Білорусії до Сибіру членів сімей усіх поміщених у табори й в'язниці військовополонених і колишніх офіцерів польської армії, а також тюремників, жандармів, розвідників, колишніх поміщиків, фабрикантів і чиновників держапарату, учасників повстанських і «контрреволюційних» організацій. Друга масова депортація розгорнулася через два місяці, тобто часу повернення порожніх вагонів із супроводом підрозділів НКВС з Сибіру. Уночі з 12 на 13 квітня 1940 р. відбулося наступне відправлення із західноукраїнських земель контингенту так званих «адміністративно-висланих». Серед них були не лише польські, а й українські, єврейські родини, що належали до заможних верств населення. Серед депортованих в основному були жінки, діти, особи похилого віку, тобто члени сімей заарештованих [4].

Село жило в постійній тривозі і постійному страху.

З перших днів селянські комітети приступили до складання списків панської, церковної землі та майна на місцях. Усю землю, ліси, угіддя, надра було націоналізовано. Земельні володіння поміщиків, церк-

ви і монастирів ліквідовувалися. Отож щоб здобути симпатії і прихильність хоча б частини населення села, більшовики спочатку поділили майно фільварку, землю і реманент роздали найбільш бідним, на базі фільварків та будівель заможних поляків, які залишили село, почали закладати колгоспи.

З «Історії села Селисько» Р.Р. Лазуркевича: «На території села до 1939 року було дві приватні малі цегельні, які належали куркулям Луковському Теодору Бенедиктовичу та Яремку Мартину Микитовичу. Пізніше ці кустарні підприємства були конфісковані»³. І далі з «Історії села Селисько» Р.Р. Лазуркевича: «Ініціатором колгоспного руху на селі був Строцький Степан Дмитрович... З його ініціативи 48 сільських господарств об'єдналось в колгосп. Створення колгоспу відбулося 18 березня 1941 р. в день 70-річчя Паризької комуні. З нагоди такої визначної дати колгоспники дали назву новому колгоспу ім. Паризької комуні. Першим головою колгоспу ім. Паризької комуні був Строцький Степан Дмитрович»⁴.

Із спогадів селян: при заснуванні колгоспу в 1941 р. до колгоспу силою забирали худобу (коні, корови) та сільськогосподарський реманент — плуги, борони, молотарки, кероди тощо. В господарів, хто не хотів записуватись до колгоспу, розбирали будівлі із нового будівельного матеріалу. «То були страшні часи — просто рабунки людей. От твій дід, допустім (Іван Залізняк, 1901 р. н.), в своїх 40 років на новому місці, на Іванковій Долинці, в полі за селом, своїми руками поставив і хату, і стайню, і столу — а то треба було привезти з лісу дерево, порізати, погиблювати його, найняти майстрів, щоб поставили. А майстрам треба було дати і їсти, і пити. А тут — віддай усе до колгоспу, бо в тебе все нове.

Сільські комуняки розібрали все, крім хати. Десь в 1945—1946 рр. колгоспна влада розпорядилася розібрати сільський костел, і з тої цегли вимурували силосні ями неподалік від колгоспних стаєнь. Отак засновувався колгосп»⁵.

³ Лазуркевич Р.Р. Історія села Селисько Пустомитівського району Львівської області. 1964. (На правах рукопису. 25 с.).

⁴ Лазуркевич Р.Р. Історія села Селисько Пустомитівського району Львівської області. 1964. (На правах рукопису. 25 с.).

⁵ Записано 15 лютого 2017 р. від Лазуркевич (з дому Ковтун) Стефанії Максимівни, 1935 р. н., с. Селисько Пустомитівського р-ну.

Усе розібрали і забрали до колгоспу всю прибудову — стодолу з нового дерева, стайню довжиною 18 м, навіть дахівку забрали, залишили тільки хату і в Пукальського Івана Лаврентієвича, 1895 р. н., та Павліни Андріївни, 1897 р. н., на Стандрівці. Усе на будівництво колгоспних стаєнь. Чимала родина, яка стільки праці, зусиль, коштів вклала на будівництво тих споруд, залишилася в одній хаті⁶. Зрештою, на Стандрівці порозбирали чи не всі присадибні споруди жителів цього хутора.

Раднарком УРСР і ЦК КП(б)У видали цілий ряд постанов про обов'язкові поставки сільськогосподарських продуктів колгоспами, колгоспними дворами і одноосібними господарствами. У постановах визначався порядок обов'язкового постачання державі зерна, картоплі, овочів, сіна, молока, м'яса, вовни. Нарівні з «ворогами народу» під репресії попадали ті особи, які вчасно не виконували надмірних завдань влади. Головний удар спрямовувався проти заможної частини селянства, конфіскації зерна, продуктів, сировини. Позиція влади стосовно куркульства була однозначною і полягала у послідовному економічному обмеженні та знищенні [4]. На тих, хто не хотів вступати до колгоспу, «приватників», наклали непосильні податки, і обіцяли звільнити від їх сплати того, хто стане колгоспником. За «твердими максимальними цінами» зобов'язували здавати державі пшеницю по 18 коп. за 1 кг, та м'ясо, тобто худобу по 55 коп. за 1 кг живої ваги (тут і далі дані з Державного архіву Львівської області. — Прим. автора) [5].

Це був звичайний грабіж, бо селянам доводилось докуповувати до «контингенту» ту ж пшеницю і м'ясо вдесьтеро дорожче, тобто по 2 крб. — пшеницю і по 5 крб. — м'ясо. Хто не віддав отого продовольчого податку, був засуджений до примусових робіт як «злісний саботажник».

Селу теж доводилось платити податок, накладений на священника за церкву.

Весною 1940 року, згідно з «Постановою про обов'язкові поставки зерна державі» господарства, які мали до 1 га землі, здавали 8 ц картоплі, а ті, що мали до 5 га, крім картоплі, ще здавали по 70 кг зерна і 30 кг м'яса [5].

⁶ Записано 20.03.2021 р. від Думанського Івана Івановича, 1959 р. н., хутір Стандрівка, с. Селисько Пустомитівського р-ну.

З травня 1940 року почали стягувати прибутковий податок: від корови — 600 крб., від коня — 500, з 1 га поля — 380 крб. за рік. Пізніше від 1 га землі здавали по 200 штук яєць [5].

Ось як виглядали ціни на худобу, птицю та іншу сільськогосподарську продукцію в довоєнні 1939—1940 рр. [5]:

№ п/п	Назва речей	Одиниця виміру	Ціна в крб.
1	зерно	1 ц	800
2	мука	1 ц	1000
3	картопля	1 ц	200
4	кінь	1 шт.	4000—6000
5	корова	1 шт.	10000—15000
6	порося	1 шт.	500—1000
7	свиня	1 шт.	5000
8	теля	1 шт.	3000—5000
9	лоша	1 шт.	500—1500
10	качка	1 шт.	60
11	гуси	1 шт.	80
12	кури	1 шт.	30
13	яйця	10 шт.	30
14	молоко	1 л	7
15	сіно	1 ц	100
16	овочі	1 ц	300

«Як заснували колгоспи, — згадує Пукальська Дарія, — усі, хто не вступив до колгоспу, мусів сплачувати до колгоспної канцелярії по 5 руб. в місяць за випас худоби на пасовиську. То була непосильна сума до виплати моїй мамі. Тато загинув в 1940-му в німецькому полоні, малі діти, корова тільки то їсть, що напасеться, — молока, відповідно, дає мало, — тільки то що для дітей, курка як знесеться, то також треба дати дитині яйце, а не нести на базар. Звідки взяти тих 5 руб.?».

У політиці держави відносно селянства, в першу чергу заможного, проводились відверті насильницькі грабіжі.

Про самого першого голову колгоспу Степана Дмитровича Строцького є двоякі спогади, як погані, дуже погані, так і добрі, дуже добрі. Погані тому, що колгоспна політика колективізації творила грабіж, рабунок над селом, селищанами, а добрі спогади, тому що в кожній важливій справі Строцький діяв як громадянин, як, зрештою, в душі християнин. Пригадаємо розказану уже історію із викраденням з Винник і поверненням до Селиськ церковних дзвонів, які за часів німецької окупації були зняті із дзвінниці і відправлені на переплавку для німецької зброї. Строцький Степан⁷ та Яремко Андрій⁸ (чи ще хтось був з ними — на сьогодні встановити не вдалося) ті дзвони, через знайомих, викрали. Правда, найбільшого дзвона, що називався Іван-Кирило, не знайшли. Натомість узяли трошки менший дзвін, однак також дуже голосний. На ту честь той найбільший дзвін назвали «Стефан» — в пам'ять про Степана Строцького (який zorganizував їх викрадення).

В 1945-му, коли енкаведисти знайшли схрон в Колтун Марії (1909 р. н.), Максимової, допитували її, хто і для кого той схрон зробив, хто в ньому переховувався, а коли старша жінка нічого не розказувала, то кинули її туди. А то була глибока яма. В той час лив дощ, і ту яму — той схрон заливала вода. То таки Строцький Степан втрутився і вирятував старшу жінку, яка буквально вже топилася⁹.

В 1950-му, коли, як куркулів, вивозили в Сибір від Василичиних Макушак Юфину з чоловіком, сином Мироном та дочкою Славою (по чоловікові Самборська, зараз проживає в Товщеві). Степан Строцький знайшов їх молодшу сестру Катерину і сказав, щоб вона вдома не була, бо її так само вивезуть. Катери-

Іл. 1. Строцький Степан Дмитрович, 1898 р. н.

Іл. 2. Строцька Павліна Степанівна, 1924 р. н.

⁷ Голова колгоспу, вбитий в Селиськах на порозі сільського магазину (склепу) 21 вересня 1949 р. Записано 11 листопада 2017 р. від Подвірної (з дому Кошик) Ольги Степанівни, 1930 р. н., с. Селисько, Львівська обл., нині Пустомитівський р-н.

⁸ Яремко Андрій Мартинович. 1908—1998. Записано 11 листопада 2017 р. від Яремка Ореста Андрійовича, 1949 р. н., с. Селисько, Львівська обл., нині Пустомитівський р-н. Проживає в с. Черепин, Львівська обл., нині Пустомитівський р-н.

⁹ Записано 20.03.2021 р. від Лазуркевич (з дому Колтун) Стефанії Максимівни, 1935 р. н., с. Селисько Пустомитівського р-ну.

на переховувалась по сусідах, у Львові, в Винниках. Її дочка Люба навіть довший час не бачила мами¹⁰.

Отакі про нього спогади, Строцького Степана Дмитровича (іл. 1), усі три дочки якого: Пав-

¹⁰ Записано 19.07.2022 р. від Сойки Галини Дмитрівни, 1946 р. н., с. Селисько, Львівська обл., нині Пустомитівський р-н.

Іл. 3. Строцька Софія Степанівна (з племінницею), 1920 р. н.

Іл. 4. Строцька Ганна Степанівна, 1926 р. н.

ліна (іл. 2), Софія (іл. 3) та Ганна (іл. 4) були зв'язковими УПА.

Село Селисько під німецькою окупацією

22 червня 1941 року Гітлер випереджає Сталіна і розпочинає війну. Готові до наступу і не здатні до

оборони, червоноармійці відступають. Німці швидко рухаються на схід. В той же час НКВСники нещадно позбуваються українців, які могли б у підпіллі організувати озброєний партизанський рух. Весною 1941 р. в містах і селах Галичини НКВС масово арештовує людей, насамперед інтелігенцію, авторитетних селян і міщан, що мали вплив у суспільстві, членів громадських організацій. Їх по-звірячому катують в тюрмах Львова, Золочева, Бібрки і т. д. Затриманим ламають руки і ноги, виривають язика, ніздрі, вуха, виколюють очі, забивають у голову цвяхи, жінкам відрізають груди, кидають у величезні казани з окропом. Саме такою жахливою тюрмою, де варили людей, за свідченнями очевидців, була Бібрська тюрма [6, с. 98].

На другий день німецько-радянської війни, 23 червня 1941 р., нарком державної безпеки СРСР Всеволод Меркулов видав наказ № 2445/М, в якому йшлося про терміновий облік усіх в'язнів у тюрмах та розподіл на тих, які підлягають переведенню в табори ГУЛАГу, і тих, кого необхідно розстріляти на місці. З 5,4 тис утримуваних у чотирьох в'язницях Львова евакуювали лише третину, а від 2,4 до 2,8 тис арештантів (за іншими даними — до 3,5 тис), оголошених причетними до ОУН, шпигунами і диверсантами, — розстріляли. Через швидке наближення фронту страти проходили здебільшого масово, ховати вбитих у спеціально відведених місцях НКВС не встигало і їх тіла у підвалах і подвір'ях тюрем були виявлені 30 червня 1941 року, коли перші підрозділи Вермахту ввійшли до Львова [7]. Були виявлені ці російсько-більшовицькі звірства і оприлюднені для громадськості — з довколишніх сіл з'їжджалися люди і, кого знайшли, — забирали, чи знаходили окремі речі своїх рідних, які могли засвідчити про їхню присутність — чи то в ємкості, де їх (жертв) заливали негашеним вапном, чи деінде.

Того ж дня, 30 червня 1941 року, в окупованому німцями Львові на зборах, скликаних членами ОУН(б), було проголошено створення Української держави і сформовано її уряд — Українське Державне Правління — на чолі з Ярославом Стецьком. Правда, Українська держава проіснувала трохи більше двох місяців і була ліквідована рішенням рейсхміністра у справах східних територій Альфреда Розенберга після арешту Степана Бандери і Ярослава Стецька, які відмовились відкликати «Акт про-

голошення Української Держави» [8]. Але станом на 30 червня 1941 року та подія відбулась, і народні маси Галичини, просто приголомшені звірствами російських більшовиків, щиро вітали прихід німців як своїх визволителів, не знаючи, не усвідомлюючи, що на зміну одному окупантові приходить інший. До середини липня 1941 року вся Галичина була захоплена німецькими військами.

Зі спогадів Ольги Савчук (іл. 5), внучки сільського писаря, Думанського Стефана Івановича, 1881 р. н., високоосвіченого чоловіка (вільно володів польською та німецькою мовами, німецькою вів усі церковні записи): «Німці йшли довгою колоною Густинцем з Товщева (тобто зі Львова) на Лопушну. Селиські люди повиходили і стояли вздовж Густинця (дехто з квітами), зустрічали їх. Мій дідо тримав мене, шестирічну дитину, на руках. Дідо щось сказав до німецького офіцера. Той зупинився, усміхнувся, витягнув з кишені і дав мені плитку шоколаду. Я перший раз в житті їла шоколад, німецький»¹¹.

З «Історії села Селисько» Р.Р. Лазуркевича: «В перші дні війни німецькі літаки атакували радянські військові частини, які проходили по шосе в напрямі з Товщева на Лопушну і вбили шістьох радянських бійців...

Тільки німці зайняли село, зразу ж з'явився пан Гостомський. Він був у мундирі німецького офіцера і служив перекладачем в якійсь із військових частин. Гостомський привіз із собою німця Швайцера (із сім'єю), якого залишив на селі господарювати на колишньому поміщицькому маєтку»¹².

Унікальні історії про бій російсько-більшовицьких і німецьких військ в с. Селисько переповів Яремко Орест, 1949 р. н. (іл. 6), зі спогадів свого батька, Яремка Андрія Мартиновича, 1909 р. н.

«Як німці зайшли в село, москалі, певно, отримали наказ вибити їх звідти. Одного липневого дня (числа вже ніхто не пам'ятає) вони зайшли на Стандрівку (перед походом у село) і заквартирували на обійсті Яремка Мартина, мого діда, того, що мав там на Стандрівці цегельню. Один із їхніх солдатів хотів від них втекти. Але його намір, певно, знали, бо

¹¹ Записано 5 лютого 2017 р. від Савчук (з дому Думанська) Ольги Іванівни, 1935 р. н.

¹² Лазуркевич Р.Р. Історія села Селисько Пустомитівського району Львівської області. 1964. (На правах рукопису. 25 с.).

Іл. 5. Ольга Савчук (1935 р. н., сидить зліва) з ріднею та подругами на своєму 80-річчі: племінницею Євгенією Замикою (з дому Сабадило) — сидить справа, стоять — зліва направо: Пукальська Дарія, Іванів Ольга, Паук Катерина

Іл. 6. Яремко Орест Андрійович з дружиною Ганною та внуками: зліва — Андрієм, зараз служить в ЗСУ, та Орестом (молодшим) — справа

за ним слідкували. Він втік до сусіда, Томка, до стодоли, і заліз під розвору воза (під пудені), що стояв там. Тут же за ним прийшли до стодоли, стали все перевертати, і таки його знайшли. Витягнули, взяли Томкового зятя, лісника Костика Сеньківа (того, що 21 березня 1944 р. в спідній білизні втік зі стодоли з Тарасового від бандитської розправи поляків), а також взяли сина діда Мартина Володимира, ніби ті обидва хлопці допомагали сховатися дезертирові.

Іл. 7. Колтун Володимир, 1922 р. н. (служив в дивізії СС «Галичина»), з дружиною Стефанією

Вивели подалі від хатів, поставили їх усіх трьох до розстрілу, а дід Мартин впав на коліна, ридає, цілує кірзачи офіцерові, що хлопці не винні. — Розстріляли тільки свого дезертира. Хлопців, Костика і Владика, відпустили»¹³.

То було на хуторі Стандрівці. Село про це нічого не знало. «А наступного дня вдосвіта, перед 5-ю ранку, — продовжує Орест Яремко свою розповідь, — мій тато Андрій (Яндрух Кузів. — Прим. автора) із швагром Володимиром Колтуном (іл. 7) пішли косити долину на Густинці. По дорозі бачать, що німці один за одним гасають мотоциклами поза старий цвинтар (коло Ладика Червоного). (Вони там окопувалися). А на Густинці в бік до Товцівського лісництва то взагалі гасають шалено. Але коли тато з вуйком Владиком покосили і вже верталися додому, в Глибокій дорозі, яка йде від Матвіїв до Густинці, їм німці, що там були, наказали спуститися вниз в ту Глибоку дорогу і стояти. Там вже під дулами автоматів були і пастухи з худобою, яку гнали пасти. Ні вони німців не розуміють, ні німці їх. Але, — каже тато, — стоїмо, мовчимо, бо чвиркне з автомата, і по всьому»¹⁴.

А про подальший хід подій розповів Андрієві Яремкові (Яндрухові Кузьовому) Думанський Іван

¹³ Записано 16.07. 2022 р. від Яремко Ореста Андрійовича, 1949 р. н., с. Селисько Львівської обл. нині Пустомитівського р-ну, проживає в с. Черепин.

¹⁴ Записано 16.07. 2022 р. від Яремко Ореста Андрійовича, 1949 р. н., с. Селисько Львівської обл. нині Пустомитівського р-ну, проживає в с. Черепин.

Михайлович, 1900 р. н. (Іваськів Іван. — Прим. автора). «Десь біля 6-ї ранку колона москалів (що квартирувала на Стандрівці в діда Мартина), — продовжує Яремко Орест, — рушила в село. Як початок колони доходив до Калитинів (Бамихи), а кінець був коло Яремків (Яні) — повністю відкрита місцевість, — німці, що поокопувалися в засідках, почали страшно сікти з кулеметів та автоматів. Москалі, що були в голові колони, кинулись втікати межі хати — дорогою до Кошика і далі. А ті, що були вище — відповідно до Іваська, до Марти, до Йовки... Німці січуть наповал. Кулі свистять шквалом. Мама Павлінка втекла до Гринчука, і всі там поховались за п'єцом, бо і шиби повилітали, і по стінах, по суфіті кулі сікли».

«Ті москалі, — продовжує Орест Яремко, — кому пощастило не вхопити кулі зразу на місці, втікали городами догори, там через пшеницю на́дів, і Глибокою дорогою на Кліщів. Німці гнали за ними. І десь на межі з лопушлянським лісом, чи вже в ньому, усіх їх німці подобивали.

Один москаль заховався був в Бамішину грабинку, та вже після того, як в селі бій затих і перенісся на поле, а там — до лопушлянського лісу, його все одно знайшли і розстріляли в тій ямі біля Бамихи, звідки мешканці села викопували жовто-червону глину.

А тата з вуйком Ладиком, а також пастухів з коровами, яких німці тримали під дулами автоматів в Глибокій дорозі, як йти на Густинець, як скінчилась січа в селі, — відпустили. Вони їх, Богу дякувати, врятували від явної смерті».

«Але то ще не все, — продовжує Орест Яремко. — Війна то війна, вони нехай стріляються, але тато звечора прив'язав на своїй долині за пшеницею, куди втікали москалі, а німці їх вистрілювали, — коня. То ж тато пішов дивитися, чи не вкрали його москалі, чи не підстрелили його німці.

Вийшов на чубок поля, дивиться, — Богу дякувати, кінь є. Пішов стежкою через пшеницю, щоб обняти коня, перев'язати на друге місце, аж дивиться, — Глибокою дорогою, як на Кліщів, біжить, спотикається, падає, через якийсь час знову піднімається і шкутильгає — підстрелений москаль. Йде тато стежкою через пшеницю — бачить сліди крові, лежать офіцерські пагони, далі — лежать документи, далі йде — лежить пістолет. Той підстрелений офіцер, як біг стежкою через татову пшеницю,

все повикидав, тато попіднімав ті трофеї, сховав, підходить до коня, обняв, приголубив свого Міська (коня. — Прим. автора), перепнув на друге, на свіже місце, повертається, аж тут перед ним автоматна черга: та-та-та-та-та. Тато падає, повзе назад — автоматна черга ззаду: та-та-та-та-та. Тато відкочується набік: автоматник перед ним: та-та-та-та-та. Поки тато якось доманеврував до пшеничного поля і вивіз на стежку (а пшениця вже сховала його), то пережив таке, що мало не посивів. Німець-автоматчик (теперішній снайпер) сидів на Гураковій грушці, в бінокль бачив тата і так з нього поглумився.

Але усі свої знайдені трофеї тато таки до хати приніс»¹⁵.

Люди тішилися, що настав кінець жорстокому більшовицькому режиму, сподіваючись, що німці, як європейська цивілізована нація, подадуть українцям руку допомоги і дозволять під їх опікою створити свою державу. Але окупаційна німецька влада встановлює «Новий порядок». Проблеми були пов'язані, насамперед, зі задачею «контингенту» — обтяжливою податку з господарки. Необхідно здавати збіжжя, картоплю, м'ясо худоби та свиней, молоко, яйця, масло. Це було тягарем. Норму визначали для села в цілому, яку розділяли на кожну хату, а підставою обсягу задачі була величина господарки. Ось як виглядав «контингент» з господарства на окупованих територіях (дані з Державного архіву Львівської області): з 1 га землі — 30 кг м'яса, 40 л молока, 50 яєць, 200 кг пшениці і 600 кг картоплі за рік [5]. Без спеціального дозволу було заборонено різати свиней. Худоба і свині мали чіпи на вухах.

Усе було пороховано, розписано і необхідно було виконувати. Треба було здати певну кількість тварин та курей, обов'язково здавали шкіру тварин. При захворюванні худоби на брамі вивішували табличку, забороняли вхід стороннім. Молоко здавали в молочарні через систему «Маслосоюзу», що продовжувала працювати (іл. 8). За здані продукти платили грішми згідно зі встановленими розцінками, що не були постійними і мали тенденцію до зниження. Видавали платіжні картки — «бецунгшайти» для отоварення в склепі (крамниці). Без дозволу не можна

Іл. 8. На світлині підпис: «Відбір молока в місцевій молочарні с. Селисько, 1938 р.». Співпраця з «Маслосоюзом»

було змолоти зерно в млині. Мололи вдома на жорнах. З часом німці почали і жорна конфісковувати. Селяни змушені були ризикувати, старались їх приховувати. Крім сплати натурального податку, селян залучали до інших різних робіт: заготівлі дров, ремонту доріг. Пригадуємо, як при нібито видачі дров для населення 21 березня 1944 р. на Тарасовому відбулась страшна розправа польських банд над мирними жителями довколишніх сіл.

Вивіз на роботу до Німеччини

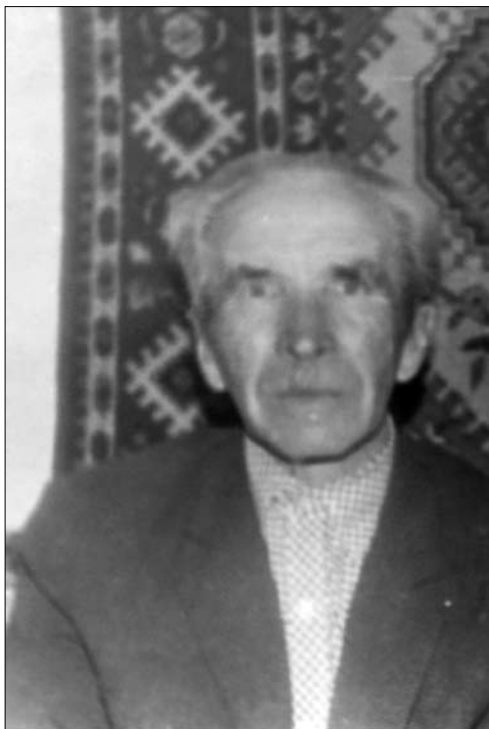
Відповідальність за село покладалась на солтисів (так називалися сільські вийти під час німецької окупації). Вони відповідали за порядок у селі та виконання насамперед вказівок німецької влади — збір податків, задачу своєчасно контингенту, пізніше виконання плану з набору робочої сили для примусової роботи в рейху та інше. До обов'язків солтиса додався підбір мешканців села для роботи в Німеччині — «остарбайтерів». Доводили план, який необхідно було виконувати, що психологічно важко — вибирати осіб відповідного віку серед своїх односельців чи родичів. Це вже було примусово. Декого могли звільнити, враховували, що він один працездатний мужчина на господарці.

З боку німецької влади проводилась також і надзвичайно велика агітація з метою набору «остарбайтерів». Обіцяні були нечувані заробітки, чому дехто з селян, працюючих і бідних, і повірив, тому виїхав добровільно.

Вдалося встановити декількох осіб, вивезених до Німеччини¹⁶:

¹⁵ Записано 16.07.2022 р. від Яремка Ореста Андрійовича, 1949 р. н., с. Селисько Львівської обл. нині Пустомитівського р-ну, проживає в с. Черепин.

¹⁶ Записано в червні-липні 2022 р. від родичів, сусідів чи знайомих, уродженців с. Селисько Львівської області

Іл. 9. Тростянчин Василь Павлович, 1920 р. н.

Іл. 10. Залізняка Іван Григорович, 1901 р. н.

Яремко Микола Мартинович (зі Стандрівки).
Поїхав добровільно, щоб заробити гроші, бо мав

Пустомитівського району: Думанського Івана Івановича, 1959 р. н.; Оренчук (дівоче Подвірна) Богдани Дмитрівни, 1956 р. н.; Казмірук (дівоче Калитин) Ганни Володимирівни, 1957 р. н.; Пукальського Михайла Львовича, 1947 р. н.; Думанської (дівоче Козак) Ольги Степанівни, 1957 р. н., Тростянчин Миколи Васильовича, 1952 р. н., Лазуркевич Миколи Івановича, 1957 р. н.

чотирьох малих дітей — Івана, 1936 р. н., Мирона, 1937 р. н., Романа, 1939 р. н., Володимира, 1941 р. н. Йому пощастило. По закінченні війни повернувся до села, додому, і привіз зі собою багато сільськогосподарського реманенту, в т. ч. ручну сівалку (якої тоді в Галичині взагалі ще не було) і плуг.

Кошик Іван Якович, 1915 р. н., та його молодша сестра

Кошик Теофілія (Філька) Яківна. Їм не пощастило заробити грошей, однак Теофілії пощастило в іншому. В Німеччині вона познайомилась з Дмитром Костівим з Лопушни, і по війні вони обоє повернулись уже сім'єю;

Подвірний Дмитро Леськович, 1911 р. н., виїхав, найімовірніше, добровільно, тому що по закінченні війни, коли він повернувся додому, з нього селеські комуністи кпили, знущалися. Не привіз з Німеччини заробітку ніякого;

Усіх решту вивезли примусово:

Кулик Михайло Григорович, 1927 р. н. (хлопчина мав 15 років, додому не повернувся, залишився в Німеччині, створив сім'ю і прожив до смерті, заможнo);

Козак Марія Іванівна, 1919 р. н. (в Німеччині навчилася шити, і коли по війні повернулася додому, шила для себе та родини все, що було потрібно. Дуже шкодувала, що не виїхала до Канади, бо мала там таку можливість. Померла в селі, маючи 48 років — в 1967 році);

Тростянчин Василь Павлович, 1920 р. н. (іл. 9). Був у Німеччині два роки — до 1944-го. В господаря розвозив вугілля мешканцям того поселення, де проживав. З умов життя був задоволений — господар і відносився до нього добре, і нормально харчував. В 1944-му мав нагоду і з неї скористався — повернувся додому;

Лазуркевич Іван Петрович, 1918 р. н. В м. Судети (в Чехії, яка на той час була окупована Німеччиною) працював у шахті — тягав вагонетки. По закінченні війни при першій же можливості повернувся додому.

Усього, як пише Р.Р. Лазуркевич в «Історії села Селисько», із села вивезли більше ніж 20 чоловік¹⁷.

¹⁷ Лазуркевич Р.Р. Історія села Селисько Пустомитівського району Львівської області. 1964. (На правах рукопису. 25 с.).

Пригадую розповідь свого діда, Залізняка Івана Григоровича, 1901 р. н. (іл. 10), що перед війною він купив собі українсько-німецький розмовник, і коли Німеччина напала, він уже міг розмовляти німецькою мовою на побутовому рівні, що йому дуже пригодилося. В 1942 році з села вивозять на роботу до Німеччини молодь — шість фір. Жіночий плач, лемент при прощанні зі своїми дітьми. Дід випив собі «четвертушку», ще одну запхав до кишені, підходить до воза, на якому сидить його дочка Лукія (1924 р. н.), моя мама, взяв її клуночок з продуктами і каже: «Злазь, йди додому, мамі помагай», сам сів на її місце. (Дідо ніколи не зловживав горілкою, але «на господарстві» свою мав завжди). — Це, до речі, єдиний випадок у селі, коли батько не витримав розлуки із дочкою і поїхав до Німеччини замість неї.

У Львові на місці формування і відправлення майбутніх «остарбайтерів» (де той відправний пункт був, я не запам'ятала) дідо виробив собі документ, що він за фахом пасічник, випив собі другу «четвертушку», взяв Василя Тростянчинового (Лапчишиного), 1920 р. н., підходить до німця, який стоїть при вході, і каже (німецькою), що вони йдуть купити собі сигарети (цигарки) — в магазин через вулицю, зараз повернуться.

Німець дозволив.

Коли дідо з Василем Тростянчиним вийшли, дідо каже: «Ти до села не їдь, бо тебе вхоплять і вивезуть знову». Але Василь не мав де бути, і вернувся до села. Та через деякий час його таки вивезли. Мій дідо до села прокрадався таємно, — щоб мед викрутити (дідо тримав велику пасіку), вночі поробити якусь важливу роботу, а так влаштувався на роботу в Винниках, районному містечку, там і жив. Знав, що війна вічно не буде. Треба перетерпіти.

Голод в 1941—1942 рр.

В кінці 1941— на початку 1942 р. в Галичині, як по всьому Прикарпатті, був голод.

Після кількадечних безперервних інтенсивних дощів на початку вересня 1941 р. на Бойківщині, Гуцульщині і Лемківщині з берегів вийшли ріки Дністер, Прут, Черемош, Бистриця, Лімниця, Стрий, Сян. Повінь одразу охопила великі території й набула руйнівного характеру. Вода залила тисячі гектарів полів, городи, пасовища, зруйнувала будинки, дороги, мости, спричинила масову загибель ху-

доби і домашньої птиці. Були жертви і серед людей [9]. За таких обставин наприкінці 1941 р. і особливо на початку 1942 р., в умовах незвично холодної і довгої зими, більшість південних районів Галичини охопив масовий голод. Голод в українських селах Прикарпаття шаленів аж до середини липня 1942 р., щоденно забираючи нові жертви. Стягнення контингентів продовжувалося з попередньою беззастережністю. У деяких місцевостях німецькі карні експедиції окрім усіх запасів харчів рекувізували все, що мало якусь матеріальну вартість: чоботи, мило, годинники тощо.

Зі спогадів моєї бабусі, Лазуркевич Ірини (Юрини) Йосипівни, 1897 р. н.: «Як я взимі стругала бульбу, то там, де був кілець (вічко), старалась, щоб лупина була грубша. Потім ту лупину пересипала попелом і так тримала на весну, щоб посадити. Як ми ту лупину висадили, то (хто саме — не пам'ятаю) пішов і хотів повидирати бульбу, бо думав, що ми бульбу посадили. Попереривав кілька рядів, та бульби не було».

І ще другий спогад моєї баби: «Ми ледве пережили зиму. Вже в травні 1942-го вродила корова тиле, то було молоко. А в червні зародила черешня — нарве Люлька баньку черешень, і вже є чим підкормитися».

Митрополит А. Шептицький, єпископи станіславівський Г. Хомишин і перемиський Й. Коциловський 25 березня 1942 р. підписали спільне послання духовенства всіх греко-католицьких єпархій Генеральної губернії, в якому закликали до активної допомоги голодуючим та координування своєї праці з відповідними заходами Український церковний комітет (УЦК). Священників зобов'язували всіляко стимулювати вірних до складання пожертв на потреби голодуючих у неділі та свята і пересилати матеріальну допомогу до УЦК та його місцевих комітетів [10].

Зі спогадів Пукальської Дарії: «Перед смертю моя мама¹⁸ сказали мені тайну, якої ніколи не розповідали, якої не хотіла забирати зі собою у Вічність. За німців в голодну зиму 1941/42 року до села завезли продукти — від Українського Церковного Комітету: бульбу, перлову крупу, пшоно і цукор. Видавали усім певну норму. Я, — кажуть мама, — при-

¹⁸ Пукальська Меланія Олексіївна, 1908—1977 рр., стала вдовою в 1940 р. — чоловік загинув в німецькому полоні.

Іл. 11. Вчителька молодших класів Мушак Марія Іванівна зі своїми ученицями біля дверей школи (теперішнього будинку «Просвіти»), 1938 р.

йшла за продуктами, а мене в списку нема. А список складав солтис (війт) села, Петрів (Червоний) Іван. Я пішла до нього додому. Сидить його жінка, Бетлюф Софія, чистить бульбу. А бульба — як золото. А в шафлику для курей розсипана перловка. А мої діти голодні, а тут перловка висипана для курей. Я б сиріу її їла, а тут війтові кури не хочуть їсти.

— Петрів, — кажу, чому мене нема в списку?

— Тобі не належиться. Твій чоловік пішов воювати проти німців.

— Я, — кажуть мама, — облилася сльозами і йду. Наздогнала мене невістка, Зенька, і дала дві бульбини, як долоні великі. Я несла ті дві бульбини, як найдорогоціннішу річ»¹⁹.

Німецькі порядки не дозволяли вільно перевозити продукти з однієї округи до іншої. Поліція й жандармерія затримувала людей на залізничних станціях, польових дорогах і стежках й конфісковувала придбані ними продукти

¹⁹ Записано 7 грудня 2016 р. від Пукальської Дарії Іванівни, нар. 10.06.1936 р., с. Селисько, Львівська обл., нині Пустомитівський р-н.

Зі спогадів Ольги Савчук (з дому Думанська): «В нашому селі жила (квартирувала, разом з мамою) і працювала вчителькою молодших класів Мушак Марія Іванівна (іл. 11). Її чоловік працював у Львові. Йдеться про Мушака Юрія Федоровича, в майбутньому професора латини, іменем якого названа вулиця у Львові. Якось перед Різдом 1941-го він прийшов до села, і Марія Іванівна зготувала йому продукти, щоб він мав чим харчуватись впродовж тижня. На вокзалі в Підмонастирі німці йому ті продукти відібрали, і він знову повернувся до села. Після війни, до речі, він якийсь час вчителював у селиській школі»²⁰.

Крім голоду, в селі в ту страшну 1941/42-го року зиму була епідемія тифу. Зі спогадів Галини Сойки: «Тиф був і в нашій родині. Захворіли наша мама і бабця, Катерина Петрів, родом зі Стоків. Бабця померла. В хаті хвора на тиф мама (Сойка Ольга Михайлівна, 1913 р. н.) і троє дітей (Ганна, 1931 р. н., Володимир, 1934 р. н., Левко, 1938 р. н.). Тато дітей ізолював (діти мами не бачили), все ретельно дезінфікує, ручки дверей протирає, підлогу миє, щоб не заразились діти. Гарячка в мами така, що губи вже були чорні. Приходить Строцький Стефан, сказав намочити ляне верето і мокрим холодним веретом обгорнути маму. Тато погодився на таке, бо розумів, що до ранку жінка помре. Так і зробили, потім вкрили перинами, кожухами. До ранку температура спала. Мама пішла на поправку, а незабаром і цілком одужала. А в квітні 1946 року народилась і я, Галина»²¹.

Від тифу померло і двоє маленьких хлопчиків Яремка Андрія (Яндруха Кузьового), Ромчик і Славчик. Одна дитина ще не мала рочки, старшенькому було три рочки»²².

Не менш страшніший голод був в 1947-му.

27 липня 1944 року червона армія після запеклих боїв під Бродами вже без серйозного опору німецьких військ окупувала Львів. Отож з того часу став новий (старий) окупант.

²⁰ Записано 5 лютого 2017 р. від Савчук (з дому Думанська) Ольги Іванівни, 1935 р. н., с. Селисько, Львівська обл., нині Пустомитівський р-н.

²¹ Записано 19.07.2022 р. від Сойки Галини Дмитрівни, 1946 р. н., с. Селисько, Львівська обл., нині Пустомитівський р-н.

²² Записано 16.07.2022 р. від Яремка Ореста Андрійовича, 1949 р. н., с. Селисько Львівської обл. нині Пустомитівського р-ну, проживає в с. Черепин.

2 листопада 1946 ЦК КП(б)У таємною постановою затвердив на період до 20 листопада 1946 завдання із хлібозаготівлі від господарств колгоспників, робітників, службовців і односібників у розмірі 2640 тис пудів, у зв'язку з тим, що в ряді областей обкоми КП(б)У, облвиконкоми і уповноважені Міністерства заготівель УРСР обмежувалися при заготівлі хліба від перерахованих господарств лише встановленим планом і не вживали заходів щодо виїмки всього хліба, який потрібно було зібрати з цих господарств за врученими зобов'язаннями і заборгованістю за 1945 р. Відповідним органам Дрогобицької, Львівської, Волинської, Рівненської, Чернівецької, Станіславської і Тернопільської областей доручалось застосувати суворі заходи для того, щоб усі господарства, незалежно від повного закінчення хлібозаготівель по району в цілому, виконали свої зобов'язання із здавання зерна державі у найближчі дві п'ятиденки.

22 листопада 1946 до РМ УРСР і ЦК КП(б)У надійшла таємна директива РМ СРСР і ЦК ВКП(б) з вимогою посилення хлібозаготівель і покарання приховувачів хліба. У відповідь на директиву Сталіна від 15 вересня 1947 року, в якій засуджувалося послаблення керівництва заготівлею зерна з боку партійних та радянських органів, ЦК КП(б)У і Рада Міністрів УРСР повернулися до застосування надзвичайних адміністративних заходів (встановлення добових завдань, закріплення керівних працівників з обласних центрів «персонально за молотильними агрегатами й відповідними колгоспами» тощо) [11]. А село просто пухло від голоду через непосильні податки. Як розказував мій дід, Залізняк Іван Григорович, зимою 1947 р. біля сільського костелу помер з голоду опухлий чоловік. Родина Залізняків врятувалась тим, що дід Іван тримав велику пасіку і бідон меду закопав (щоб не конфіскували до колгоспу). Баба пекла медівники, і так спаслися.

Пригадую розповідь моєї мами, як пізньої осені, вже в кінці жовтня 1947-го, на Дренованю (так називається сільське поле) вона дерла колгоспний буряк. П'ять буряків заховала за пазуху. Буряк холодний, замерзлий, та хотіла той буряк принести додому. Над'їхав конем бригадир, Ромко (прізвища його називати не буду). Скочив з коня, розірвав в мамі на грудях піджак, висипав буряки і з матами маму копнув. Мама була на 8-му місяці вагітності. Мама,

Іл. 12. Пукальський Лев Львович (1915 р. н.) з дружиною Євгенією на порозі своєї хати. 1963 рік

Іл. 13. Випускники 8-го класу селиської школи. 1950-й рік

Іл. 14. Селиські жінки на святкуванні 45-річчя Яремко Павліни. 1964-й рік

Іл. 15. Сойка Володимир Дмитрович в гостях у свого одно-
класника Пукальського Мирослава Степановича (з сусід-
ською дівчинкою на руках). В дверях — Єва Пукальська.
1964 рік

падаючи, вхопилась за живіт, щоб не пошкодити дитини... (Господь добрий, Господь милосердний, а я все життя відчуваю той чобіт озвірілого колгоспного бригадира Ромка).

Озвірілий народ від озвірілої влади.

І пригадалась мені розповідь Пукальського Михайла Львовича, 1947 р. н., про свого тата, Пукальського Льва (Леська): «Мій тато жодного разу за ціле життя на маму не крикнув. Не знаю, що скаже на мене моя жінка, але мій тато був такий» (іл. 12). Тому й не був його тато бригадиром колгоспу, що був людиною.

Окрім того, що в селі був голод, до села ще і приходили «басарабці» (молдавани). За кілька картоплин, моркви чи інших овочів вони віддавали дорогі вишиті речі, хустки, горсети. Яремко Орест розповідає: «Мама розказували, що в 1947-му наша корова вродила мертве теля, «скинула». Мама то теля, щоб не закопувати, зварила з друбною бульбою для курей і висипала то їм в шафлик. Надійшли «басарабці», кинулись до того шафлика і виїли все до дрібочки»²³.

²³ Записано 16.07.2022 р. від Яремка Ореста Андрійовича, 1949 р. н., с. Селисько Львівської обл. нині Пустомитівського р-ну, проживає в с. Черепин.

Люди пережили страшні часи. Ті, хто вижив — пам'ятають, і переказують, і бояться, щоб те жорстоке не повторилось. Пам'ять про минуле світлини бережуть (іл. 13—15).

Висновки. Історія трагічних 1939—1947 рр., а саме: окупація «першими москалями» села 22 вересня 1939 р., виселення зі Селиська людей інших національностей (поляків, німців, євреїв), колективізація, голод восени 1941 — весною 1942 року, окупація села німецькими військами в середині липня 1941 року, вивіз «остарбайтерів» до Німеччини, окупація села вдруге російсько-більшовицькими військами в липні 1944 р., голод 1947 року — це складова історії всієї нашої України.

Більшовицький режим через відповідні репресивні органи влади здійснював політику терору, позбавляючи волі, майна. Десятки селян с. Селисько зазнали переслідування, були вбитими, позбавлені волі, зазнали катувань, моральних і фізичних страждань.

Не менш трагічними були і часи німецької окупації. Та народ пережив, вистояв і вижив, засвоївши усі уроки минувшини.

1. Дудикевич Р. Спогади. (Без вихідних даних). 48 с.
2. Баран В.К. Україна: західні землі: 1939—1941 рр. Львів, 2009. 448 с.
3. Шематизм на рік 1924. Львів: Накладом Архієпархіяльного духовенства, 1924.
4. Село західних областей України: соціальні трансформації (вересень 1939 — червень 1941 років). URL: <https://mydisser.com/ru/avtoref/view/12981.html>
5. ДАЛО. Ф. Р-285. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 24.
6. Мельник Надія. Габрусевичі. Священнича родина. Львів, 2022. 268 с.
7. Гаухман Михайло. Львівський погром. (Цей день в історії). URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0630T/>
8. Лук'янюк Володимир. Акт проголошення Української Держави. (Цей день в історії). URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0630N/>
9. ДАЛО. Ф. Р-35. Оп. 2. Спр. 170. Арк. 1.
10. Луцький Олександр. Суспільна допомога жителям Прикарпаття (восени 1941 — влітку 1942 рр.). URL: http://history.org.ua/JournALL/xxx/xxx_2011_16/22.pdf
11. Голодомор в Україні (1946—1947). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80_%D0%B2_%D0%A3-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_\(1946%E2%80%941947\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80_%D0%B2_%D0%A3-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_(1946%E2%80%941947))

REFERENCES

- Dudykevich, R. (*Without raw data*). *Memories* [in Ukrainian].
- Baran, V.K. (2009). *Ukraine: Western lands: 1939—1941*. Lviv [in Ukrainian].
- Schematism for the year 1924*. (1924). Lviv: Order of the High Clergy [in Ukrainian].
- A village in the western regions of Ukraine: social transformations (September 1939 — June 1941)*. Retrieved from: <https://mydisser.com/ru/avtoref/view/12981.html> (Last accessed: 15.07.2022) [in Ukrainian].
- DALO. F. R-285. Op. 1. Ref. 11. Ark. 24 [in Ukrainian].
- Melnyk, Nadia. (2022). *Gabrusevichi Priestly family*. Lviv [in Ukrainian].
- Hauchman, Mykhailo, *Lviv pogrom. (This day in history)*. Retrieved from: <https://www.jnsm.com.ua/h/0630T/> (Last accessed: 15.07.2022) [in Ukrainian].
- Lukyaniuk, Volodymyr. *Act of Proclamation of the Ukrainian State. (This day in history)*. Retrieved from: <https://www.jnsm.com.ua/h/0630N/> (Last accessed: 15.07.2022) [in Ukrainian].
- DALO. F. R-35. Op. 2. Spr. 170. Ark. 1 [in Ukrainian].
- Lutsky, Oleksandr. *Social assistance to the residents of Prykarpattia (autumn 1941 — summer 1942)*. Retrieved from: http://history.org.ua/JournALL/xxx/xxx_2011_16/22.pdf (Last accessed: 15.07.2022) [in Ukrainian].
- Holodomor in Ukraine (1946—1947)*. Retrieved from: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_\(1946%E2%80%941947\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_(1946%E2%80%941947)) (Last accessed: 15.07.2022) [in Ukrainian].